

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

УДК 341.01

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВА СТАРОДАВНЬОГО ПЕРІОДУ НА ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Світлана ЗАДОРОЖНА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Європейського права та порівняльного правознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

SUMMARY

The article examines the history of the germination of the basic principles of international law in the ancient period. The author examines the influence of the main features of the ancient period to the formation of the basic principles of international law. The basic principles of international law are formed in the pre-state period of international law under the influence of the pyramidal structure of social relations in order to establish an international balance in the most important economic, political and cultural relations of the international legal nature. The author prove that the general principles of international law could not be formed in the pre-classical period, as there was already an active international cooperation (*ibi societas ibi jus*). Preclassic principles of international law are natural and legal origin, and therefore survived the period of its germination and became the normative basis of modern international.

Key words: international law in the ancient period, pre-classic principles of international law, principle of reciprocity, principle of good faith performance of the obligations, primary diplomacy, principle of mutual existence, international recognition, principle of comity, principle of humanity.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується історія зародження основних принципів міжнародного права у стародавній період. Автор розглядає вплив основних особливостей стародавнього періоду на становлення основних принципів міжнародного права в якості природно-правових, суспільно-необхідних норм, що мали яскраве релігійне забарвлення. Доводиться, що загальні принципи міжнародного права не могли не сформуватися в докласичний період, оскільки тоді вже існувала активна міжнародна взаємодія (*ibi societas ibi jus*). Принципи докласичного міжнародного права мають природно-правове походження, а тому пережили період свого зародження та стали нормативного каркасом сучасного міжнародного права.

Ключові слова: міжнародне право у стародавній період, принципи докласичного міжнародного права, принцип взаємності, принцип сумлінного виконання зобов'язань, первісна дипломатія, принцип взаємовигідного існування, міжнародне визнання, принцип ввічливості, принцип гуманності.

Постановка проблеми. Міжнародне співтовариство – це співтовариство різних народів і правових культур із давньої історією, які мають право на мирне співіснування у глобальному світі на принципі рівноправності а тому неоднакове тлумачення історичних цінностей різних цивілізацій негативно впливає на сучасні процеси міжнародного правотворчого та правозастосовчого процесів. Докласичне міжнародне право за своїм характером є саме правом, що регулювало відносини між «народами», а тому саме цей період історії міжнародного права найбільш повно відповідає його термінологічному позначенню «міжнародне». Як підтверджує історія цього періоду, людство ще до появи державності вже вміло врегульовувало власні зовнішні відносини (міжнародні) із іншими співтовариствами, а основою такого регулювання (основні принципи) підтвердили свою базисність та глобальну значущість практикою багатівікового застосування і визнання у наступних «державницьких» періодах і навіть знайшли свої нормативне визнання у сучасний період. А тому можна стверджувати, що основні принципи міжнародного права сягають своєю історією стародавніх віків і беруть свої витoki у праві загалом, і ніяким чином історія їх появи не може прив'язуватись чи заперечуватись до появи держави як основного суб'єкта міжнародного права. Навпаки, держава з'являється для підтвердження та гарантування основних принципів міжнародного права як загально-визнаних цінностей, що спрямовані на забезпечення мирного та рівноправного співіснування різних народів і націй та

людини як першооснови Всесвіту. Можна із беззаперечністю стверджувати, що історію основних принципів міжнародного права треба шукати в історії права, а не в історії держави.

Актуальність теми. Незважаючи на актуальність зазначеної проблеми, у міжнародній доктрині принципам до класичного міжнародного права як окремій темі приділяється недостатньо уваги. Основні дослідження присвячені історії міжнародного права в цілому або окремим його періодам, однак не виділяють окремо проблему становлення принципів у них. А тому метою статті є дослідження історичних передумов зародження основних принципів міжнародного права у докласичному (додержавному) періоді міжнародного права.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зароджуючись (перші міжрегіональні контакти датуються ще 4 тис. до н. е.) в різних регіонах стародавнього світу, основними центрами якого вважаються Близький Схід, Індія, Китай та античний греко-римський світ, основні принципи вже мали характерні риси і напрямки. Зокрема, усі вони були зумовлені об'єктивними умовами, що вимагали від окремих співтовариств вступати у відносини між собою з метою забезпечення потреб безпеки та розвитку економіки. Інтереси торгівлі як об'єктивний фактор об'єднання того часу і сьогодні є основою сучасної дипломатії.

Принципи – явище історичне, а тому кожній історичній епісоді властивими були певні характерні принципи права як базисні норми для регулювання поточних відносин,

як необхідна складова функціонування суспільства. Для стародавнього міжнародного права була характерною низка напрямків суспільно-необхідних міжнародних відносин, які прогресивно розвивалися, а норми, якими вони регулювалися, пізніше склали основу інститутів сучасного міжнародного права. Це, перш за все, відносини торгівлі, де діяв принцип свободи торгівлі і принцип недоторканості торговельних представників та їхнього майна, принцип гостинності та визначення правового статусу іноземців; зовнішньополітичні відносини, що регулювалися принципом недоторканості дипломатичних та інших офіційних представників, принципом оголошення та закінчення війни, визначення статусу території та її кордонів; міжнародні договірні відносини – на основі принципу сумлінного виконання договорів.

Все це свідчить про те, що відсутність державності в стародавньому періоді не була перешкодою для правового регулювання міжнародних відносин, а не виключно міждержавних відносин. Уникаючи проблеми виникнення міжнародного права, яка залишається дискусійною в теорії та історії міжнародного права, зазначимо, що в стародавній період розвитку суспільних відносин існували міжнародні відносини, що стали прототипами основних сучасних міжнародних відносин, в рамках яких було закладено першооснови, тобто основні принципи міжнародного права. Прибічники походження міжнародного права в період міжплемінних відносин називають їх «первісна дипломатія» (Р. Н'юелін [1]) або «примиряюче міжплемінне право» (Г. Дж. Берман [2], Е. Аннерс [3]).

Характерною рисою становлення основних принципів докласичного міжнародного права є суспільна необхідність таких норм, без яких існування будь-яких міжнародних взаємовідносин виявилось би неможливим. Так, розвиток сімейно-кланових груп, територіальні зв'язки етнічних співтовариств сприяють виникненню політичних владних відносин, що в свою чергу вимагають захисту власних територіальних кордонів і формування режиму проживання іноземців, який пізніше закріпиться в сучасному міжнародному праві як інститут статусу іноземців. Явище нейтралітету також стає стабільним фактором міжнародних відносин.

Важливим елементом становлення та розвитку загальних принципів міжнародного права є відносини щодо визначення міжнародної правосуб'єктності. Від появи найперших соціальних утворень – сімейно-кланових груп – до формування держави як суверенного суб'єкта міжнародних відносин питання визнання в якості суб'єкта зовнішніх відносин було життєво необхідною умовою їх існування та розвитку. Відносини міжнародної суб'єктності були суспільно необхідним фактором усіх інших відносин, що виникали на зовнішній арені та сприяли еволюції суб'єктів міжнародного права община – вождество – рання державність – суверенні держави. Питання визнання почало формуватись у стародавньому міжнародному праві, щоправда, окремої його процедури ще не існувало. Фактом визнання нового суб'єкта міжнародного права автоматично служило ведення з ним міжнародних відносин: укладення з ним міжнародного договору (цар хеттів Суппілліума – І уклад близько 1360 р. до н. е. договір з правителем Угариту Нікмадду, чим визнав його міжнародну правосуб'єктність), визнання суб'єкта третьою державою, визнання його як сторони військового конфлікту, запрошення його брати участь у конференціях глав держав (якщо суб'єкт – глава держави), прийняття його до міжнародного об'єднання (прийняття царства Чен у спільну конференцію китайських царств у 710 р. до н. е.); інколи визнання правонаступництва зумовлювалось у договорі. В такій еволюції суспільно важливим було правове регулювання питань престижу,

авторитетності, потреби безпеки, тому поява та становлення загальних норм у цій сфері відбувається на шляху становлення загального принципу рівності суб'єктів – від пірамідальної системи відносин та різнорівневих суб'єктів до формування рівних та суверенних держав-суб'єктів, а сьогодні – ще й недержавних суб'єктів міжнародного права.

Необхідним елементом для розвитку міжнародних відносин у стародавньому світі та еволюції його суб'єктів відігравали офіційні зовнішні зносини. Поява та діяльність послів сприяли налагодженню міжнародних контактів і відігравали важливу роль у розвитку їх правового регулювання. Завдяки посольським відносинам формуються перші загальновизнані норми про недоторканість офіційних представників як важливу гарантію правового регулювання міжнародних відносин. Така суспільна необхідність підтверджується наступним визнанням такої норми, як дипломатична недоторканість, в якості загально-визнаного принцип міжнародного права.

Принципи взаємовигідного існування було закладено ще в сер. XIV ст. до н. е. в т. з. Амарнській системі на Стародавньому Сході. В цьому регіоні склалася система міжнародних зв'язків, за якими крупні утворення намагалися встановити баланс сил завдяки ефективному правовому регулюванню. Створені в той період правила здійснення міжнародних відносин були прикладом стабільної співдружності, що переймалася греками і євреями, стала спадком сучасних міжнародних відносин.

Міжнародно-правове регулювання допомагало первіснообщинним утворенням усвідомлювати та визнавати один одного як рівноправних контрагентів з метою встановлення взаємної терпимості між собою завдяки компромісу і взаємній згоді.

Стародавнє міжнародне право за своєю структурою було не імперським, а пірамідальним, а його формуючою силою був не стільки простір поширення імперської влади, скільки торгівля, шлюбні договори, подарунки, обмін культурними цінностями. Прогресивний розвиток регіонів, торгівля та культурний обмін вимагали міжрегіонального співробітництва та в свою чергу розвивали пірамідальні основи стародавнього міжнародного права. Така ситуація активізувала створення універсальної людської спільноти, головним фактором якої виступила релігія. Церква, для якої регіоналізм був явищем негативним, сама практикувала укладання міжнародних договорів та згодом почала змушувати світську владу до універсалізму. Отже, епоха стародавнього міжнародного права – це епоха переходу міжнародного права від регіонального до універсального, за якої співпадаючі регіональні принципи, як правило визнавалися універсальними міжнародно-правовими стандартами (наприклад, такі норми *jus cogens*, як *pacta sunt servanda*, дипломатична недоторканість).

Несистематизованість та регіоналізм як характерні риси докласичного періоду не заперечують єдності основних принципів та ідей, що ними закладалися – універсальності правового регулювання ними міжнародно-правових відносин – та жодним чином не впливали на ефективність такого регулювання. Саме основоположні принципи, закладені в докласичний період, стали першим проявом універсалізму загального міжнародного права. «Загальною ідеєю, яка існувала в античності, є те, що міжнародні відносини повинні базуватися на правовому регулюванні» [4; с. 267]. Основні принципи стародавнього міжнародного права, що виникли в різних регіонах світу, несли спільні ідеї і в майбутньому стали базисом для формування загального міжнародного права як правової системи, що забезпечує ефективне співіснування основних регіональних систем (східної – конфуціанської, буддистської, та західної –

європейської і англо-американської та ін.), особливості яких невинно визначають характер і сучасного міжнародного права. І навіть сьогодні неоднозначне тлумачення правових цінностей різних міжнародних регіонів і національних правових культур є причиною порушення міжнародного балансу сил і, як наслідок, міжнародних конфліктів. Містечтво знаходження міжнародного компромісу на основі загальних спільних принципів права людства є основним завданням і сучасного міжнародного права.

Звичасвий характер принципів міжнародного права докласичного періоду, хоча і відрізняється архаїчністю та несистематизованістю, однак свідчить про взаємне визнання (хоча і двостороннє) правил взаємовідносин, які мали дієвий механізм гарантії реалізації. Не применшуючи ролі моралі, релігії чи інших правил соціального характеру, слід відмітити, що міжнародні відносини того періоду регулювалися за допомогою юридичних засобів, які характеризувалися більшою гнучкістю при появі нових відносин.

Звичасві норми формувалися для регулювання найбільш важливих, ключових міжнародних відносин, а тому імперативні принципи мають саме звичасве походження: встановлення відносин рівності та взаємності, добросовісне виконання міжнародних договорів, встановлення миру, ведення війни і т. д. Як відмічає Лаутерпахт, «значимість звичаю в міжнародній сфері величезне... тому, що в ньому міститься найбільш вага – давня і основна частина міжнародного права» [5; с. 61].

Вступаючи в двосторонні відносини, перші державоподібні утворення або держави підпорядковували їх вирішення звичаю. Такі звичаї мали казуїстичний характер і часто замінювалися договірними нормами. Відносини ж більшої кількості суб'єктів, або основоположні принципи, докорінні засади міжнародних відносин, які важче було внаормувати договірним шляхом, продовжували регулюватися звичаєм і склали звичасве основу стародавнього міжнародного права. Створенні таким чином міжнародні звичаї ставали основою подальших міжнародних правовідносин; саме ними встановлювалися основні принципи міжнародного спілкування [6; с. 83].

Якщо міжнародні договори того часу містили конкретні правила, права та обов'язки сторін, то звичай формував норми більш загального характеру, що вимагало більш тривалого періоду, тому не врегульовані звичасвими за походженням принципами відносини регулювалися в договірному порядку. Отже, основними джерелами формування принципів докласичного періоду виступали звичай та міжнародний договір. Ця тенденція, до речі, притаманна і сучасному регулюванню міжнародних відносин. Релігійний характер норм стародавнього міжнародного права став першопричиною встановлення принципу ввічливості та повсюдного визначення принципу *riista sunt servanda*, саме релігійними процедурами та церемоніями супроводжувався процес укладання міжнародних договорів.

Важливою характеристикою принципів міжнародного права докласичного періоду є їх спільність для внутрішньої та міжнародної діяльності державоподібних утворень, оскільки основоположні принципи правовою системи того часу (в тому числі основні принципи права) виникали і розвивалися в ході становлення і взаємодії обидвох сфер права внаслідок об'єктивних процесів розвитку стародавніх держав.

Розглядаючи джерела міжнародного права, слід згадати загальні принципи права, які стали розглядатись окремим джерелом лише на певному етапі розвитку міжнародного права [7; с. 19]. Проте вони об'єктивно існували ще з етапу становлення права. Одні з них склались ще в стародавній період: пізніша норма має перевагу перед попередньою

(1300 р. до н. е. було укладено договір між хеттським царем Муваталлісом та правителем Кіщуватни Сунасарасом, що замінив собою попередній договір Супілуліуми; договір царя хеттів Мурсіліса II з правителем Амурру Дуппі – Тешубом 1340 р. до н. е. замінив договір 1380 р. до н. е. між їхніми попередниками; в таких документах наголошувалось на пріоритеті положень останнього з укладених договорів перед попереднім), правопорушення породжує відповідальність добросовісного виконання зобов'язань; інші лише проходили своє становлення, як принцип «ніхто не може бути суддею в своїй справі» (в договорі Мурсіліса II з правителем Хапалли Таргасналлісом 1355 р. до н. е. значалося: «Якщо у вас виникне якась правова суперечка, то не виявляйте непокору, не роздмухуйте ворожий розбрат та не сваріться... з'явіться перед Сонцем, і я, Сонце, вирішу справу згідно з правом») і ін. Вони містились у звичаєвих договорах, інших правових актах. Такі принципи виникли внаслідок потреби в ефективній дії права, і хоча часто вони не були сформульовані або виділені як окреме джерело, їх існування було необхідністю для впорядкування правового масиву і процесу правового регулювання [6; с. 108].

Певне значення в міжнародно-правовому регулюванні відігравали і деякі джерела внутрішнього права стародавніх держав. Норми внутрішнього права, перевірені ефективною практикою застосування, бралися за основу (аналог) при створенні правил поведінки міжнародного характеру. Пристосовуючи внутрішнє регулювання, за основу беруться саме основні принципи, спільні для суб'єктів, які ними взаємно визнавалися. Тісний зв'язок внутрішньодержавного та міжнародного права, що бере свій початок у докласичному періоді, знайшов своє закріплення і в сучасному міжнародному праві, зокрема у ст. 38 Статуту ООН та сучасній практиці міжнародного правосуддя із застосування загальних принципів права, та особливо принципу справедливості, при вирішенні міжнародних спорів.

Основні принципи міжнародного права стародавнього періоду виникають та проходять етап становлення саме в природно-правовому середовищі. Право і правосвідомість людей у цей період знаходились під значним впливом релігійних вірувань, а тому у них проявлялися спільні усім народам риси природного права як вічного, незмінного, однакового для усіх народів, встановленого вищим розумом і незалежного від земних істот. Природно-правові уявлення про походження основних принципів міжнародного права як спільних правил співжиття усіх людських цивілізацій, мало величезне значення для забезпечення його виконання, а пізніше буде покладено в основу концепції імперативності основних принципів *jus cogens*. На думку В. Фрідмана, основною цінністю природного права є те, що «його іменем утверджувалась обов'язкова сила міжнародного права» [8; с. 15].

Варто згадати, що природно-правова доктрина являється найстарішою, найпершою, а в період докласичного міжнародного права ще й превалуючою. Міжнародне право у стародавніх народів розглядалось як природне, адже *jus naturale* вважалося сукупністю норм, однакових для всіх народів, а його принципи обов'язковими для усіх цивілізацій. На першому етапі становлення природної концепції права (до виникнення релігій) основні принципи міжнародного права зумовлювалися об'єктивною природою речей, як норми, встановлені вищим природним розумом, самою природою та нею забезпечувані, а тому властиві усім. При укладанні міжнародних договорів в стародавні часи із зверненням про забезпечення зверталися не лише до богів, а й до усієї природи, морів, неба, землі, а тому порушення норм таких договорів вважалося порушенням природних законів. Саме з природної

концепції бере свої витoki принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань.

Міфологічне розуміння світу, що характеризує майже тисячолітній етап становлення міжнародно-правових вчень, не могло не вплинути і на формування основних принципів міжнародного права. У міфах стародавніх народів ми знаходимо основні ідеї (недоторканість життя іноземців та їхнього майна, безпечне пересування іноземців та ін.), які внаслідок тисячолітньої практики застосування як суспільно-необхідних правил регулювання співіснування людських соціальних союзів утверджуються в якості загальноновизнаних принципів права та міжнародного права загалом. Наприклад, загальнолюдський принцип рівності усіх знаходимо у давньоєгипетській легенді третього тисячоліття до н. е.: «Всемогутній Бог... створив всіх людей однаковими» [9; с. 23], принцип сумлінного виконання зобов'язань також досить часто зустрічається у міфах різних народів. А правова ідеологія східних держав так і не змогла остаточно відділитися від міфологічного характеру світобудови.

Сильний вплив міфології та релігії забезпечував сумлінне виконання основних норм природного права, оскільки на перших етапах розвитку права ще був відсутній цілісний механізм забезпечення норм. Саме тому більшість основних принципів стародавнього міжнародного права мають природно-правову основу.

Аналіз міжнародно-правових уявлень стародавнього періоду показує, що природно-правові пояснення сутності міжнародного права характерні для всіх розвинених народів того часу. Проте окремим регіонам властиві певні риси: переважання релігійних мотивів (Єгипет, Месопотамія), морально-етичне забарвлення (Китай), перенесення природного пояснення внутрішнього права на міжнародне (стародавня Греція, Рим), власне природно-правове пояснення міжнародної взаємодії (регіон стародавньої Індії).

Джерело міжнародного права стародавнє суспільство шукало у релігійних віруваннях. Духовна правосвідомість стародавньої людини уявляла всесвіт у «вигляді пірамідальної ієрархії, що включала в себе світи богів і людей. Світ богів являв собою антропоморфне, архітектурне царство законів природи і суспільства, а саме право розглядалося як дар богів» [10; С. 65].

В стародавньому Китаї, Індії, Єгипті, Вавилоні і інших країнах східної деспотії все, що походило від деспота (чи жерців, що прикривалися іменем богів), вважалося волевиявленням богів. Основні міжнародно-правові принципи забезпечувались релігійними гарантіями: обов'язок міжнародних договорів ґрунтувався на клятві сторін дотримування під острахом божої кари, окремі правила, які регулюють питання війни і миру, ґрунтувались на звичаях і «як би зливалися з нормами релігії» [11; с. 81].

Релігійна основа характерна і для родового устрою міжнародного права, що походить з надр Стародавнього Риму, «вона активно проявляється у добре відомому інституті феціалів, що відає питаннями оголошення війни і укладання миру, посольських доручень; договірне право також ґрунтувалося на релігійному ритуалі укладання договору, призначеного служити мірою забезпечення його виконання, його святості» [12; с. 85]. Природне римське міжнародне право *jus gentium* містило основні принципи міжнародного права та права взагалі, які стали основними і для внутрішнього права Риму, а сьогодні є загальнолюдськими принципами права.

Отже, основні принципи міжнародного права виникають саме як норми природного права, їхня поява не пов'язується із утвердженням державності. Історія докласичного періоду міжнародного права підтверджує

первинність принципів міжнародного права як міждержавного публічного права.

Міжнародне регулювання найбільш необхідних відносин в докласичному міжнародному праві характеризувалося архаїчністю та відсутністю систематизованості, що, перш за все, пояснювалося нерівномірним розвитком суб'єктів докласичного міжнародного права. Однак саме в цей період з'являються перші основоположні норми міжнародного права, адже вони регулювали основні, життєво необхідні суспільні відносини співіснування та розвитку, більшість з яких продовжують існувати і сьогодні. Отже, першооснови докласичного міжнародного права виникають в якості «живих» норм, які регулюють реально існуючі і найбільш необхідні для еволюції людських співтовариств, а пізніше стали основою для формування цілої системи принципів сучасного міжнародного права.

У стародавній період формуються у першу чергу ті міжнародні відносини, які є життєво необхідними для країн, а відповідно виникає гостра потреба у правовому регулюванні за допомогою норм саме таких відносин. Зокрема, найпекучішою була проблема вирішення територіальних спорів. Територія – це і власність, яка мала різну економічну цінність, це і простір для розповсюдження влади, і географічний простір для пересування, тому відносини щодо встановлення, зміни та режиму кордонів, статусу територій стають найрозвиненішим інститутом у стародавньому міжнародному праві і об'єктивно потребують урегулювання за допомогою імперативних норм.

Із відносинами щодо територій була тісно пов'язана торгівля (прохід через території іноземних держав, недоторканість торговельних караванів та торговельних представників та території іноземних держав та ін). Міжнародна торгівля та обмін сприяли розвитку міжнародних контактів та зближенню народів, мирному співіснуванню, що говорить про життєву необхідність цих відносин. Регулювання міжнародної торгівлі відбувалося на основі взаємності: «я – тобі, ти – мені» та еквівалентності, що пізніше були покладені в основу принципів взаємності та режиму найбільшого сприяння у міжнародному праві. Так, міжнародні відносини «взаємності» Єгипет поділяв на декілька підвидів: 1) специфічну взаємність; 2) загальноприйняту взаємність; 3) обмін рівним статусом; 4) відносини типу «зроби мені, як я зробив тобі»; 5) відносини взаємної нерозривної любові і радості; 6) «дві країни щасливіші, ніж всі інші» (на кшталт сучасного режиму найбільшого сприяння); 7) «міжнародні відносини, яким немає рівних в яких би то не було інших міжнародних відносинах» (сучасний національний режим)» [13; с. 202].

Міжнародні спори, в тому числі й територіальні, не завжди отримували свій мирний розв'язок, тому однією із причин появи основних принципів міжнародного права (що згодом стала однією з його основних функцій) було врегулювання міжнародних конфліктів. Правове регулювання питань ведення війни, гуманізації війни, правовий статус окупованої території та ін. в стародавній період в різних регіонах (Близький Схід, Індія, Китай, Середземномор'я) підтверджують високий рівень розвитку цих інститутів. Війни сприяли розвитку торгівлі, міжнародних відносин, з одного боку, і розвитку міжнародного права, відповідних його інститутів та принципів – з іншого. Саме в Стародавньому світі зароджуються сучасні принципи гуманності, принцип мирного вирішення спорів, принципи міжнародного гуманітарного права.

І територіальні, і торговельні, та й ряд інших відносин (мирні договори зокрема) вимагали закріплення їхнього правового регулювання з метою забезпечення виконання. Так виникають детальні норми щодо укладання та виконання міжнародних договорів (форми договору, стату-

су його свідків, підписання та ратифікації, депозитарії, гарантії договору, підстав, суб'єктів, умов та розмірів відповідальності за його порушення та ін), серед яких найбільшого значення та поширення отримує принцип сумлінного виконання договірних зобов'язань, сьогодні його вважають найдавнішим принципом сучасного загального міжнародного права *pacta sunt servanda*. Римляни вважали, що «слово, дане навіть ворогові, повинне дотримуватися». Як вірно стверджує О.В. Буткевич, «лише усвідомленням необхідності правового врегулювання своїх відносин можна пояснити прийняття стародавніми державами принципу неухильного дотримання міжнародних договорів» [6; с. 21].

Висновки. Підсумовуючи історію становлення основних принципів міжнародного права в докласичному періоді, можна зробити ряд висновків. На формування принципів докласичного періоду мала вплив специфіка міжнародного права та міжнародних відносин цього часу. Відсутність системи міжнародного права пояснюється нерівномірним регулюванням міжнародних відносин в різних регіонах Світу, що з'являються по мірі їх суспільної необхідності. Основною метою принципів міжнародного права докласичного періоду є встановлення та підтримання міжнародного балансу сил у стародавньому та середньовічному суспільстві. Принципи встановлювали правила співжиття державоподібних утворень, які вимагали від останніх взаємного визнання і взаємних поступок у вирішенні міжнародних конфліктів шляхом укладання міжнародних договорів, звернення до незалежної сторони (арбітражів), правового врегулювання ведення війни.

Коло суб'єктів міжнародного права характеризується нерівномірним розвитком. Існують безліч недержавних суб'єктів із різним правовим статусом, які розвиваються в т. з. «пірамідальній» структурі міжнародних відносин, а пізніше в Середньовіччі з появою та становленням держави, як основного суб'єкта міжнародних відносин, у феодално-васальну структуру.

Принципи цього періоду мають природно-правовий характер та в основному релігійне забарвлення, а в період Середньовіччя основну роль у формуванні міжнародних принципів відіграє християнська церква (на європейському континенті). В середні віки на європейському континенті формується система міжнародного права із поділом на галузі з механізмом, за яким в основі кожної з них лежить власний імперативний принцип, які у сукупності є «каркасом» міжнародного права в цілому. Цей механізм зберігся і в класичному, і в сучасному міжнародному праві. Рушійною силою появи та становлення основних принципів стає життєва необхідність врегулювання найбільш важливих економічних, політичних та культур-

них відносин міжнародно-правового характеру. Тісний зв'язок міжнародно-правового та внутрішнього регулювання відносин став причиною формування системи міжнародного права на основі загальних принципів права, які визнавалися як основні, імперативні норми і забезпечувалися найсуттєвішими гарантіями їх дотримання, включаючи найжорсткіші санкції за їх порушення.

Отримавши своє народження у докласичному (додержавному) періоді міжнародного права, основні принципи міжнародного права знаходять своє визнання та подальший розвиток у наступних періодах міжнародного права в якості базисних норм та каркасу сучасної системи міжнародного права.

Список використаної літератури:

1. Numelin R.. The Beginnings of Diplomacy. A sociological study of intertribal and international relations. London. Oxford University Press. Ejnar Munksgaard. Copenhagen. 1950. – 372 p.
2. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман.; Пер. с англ. – М. : Изд-во МГУ, Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 624 с.
3. Аннерс Э. История европейского права: эпоха формирования / Э. Аннерс; Пер. со швед. Р.Л. Валинский и др. – М. : Наука, 1999. – 395 с.
4. Bederman D. International Law in Antiquity. Cambridge University Press. 2001. – 322 p.
5. Lauterpacht. H. International Law. Volume 1: The General Works. Cambridge. At the University Press. 1970. – 539 p.
6. Буткевич О.В. Становлення і розвиток міжнародного права в стародавній період [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О.В. Буткевич; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 209 с.
7. Degan V.D. Sources of International Law. Martinus Nijhoff Publishers. The Hague / Boston / London. 1997. – 564 p.
8. Friedmann W. Legal Theory. London. Stevens & sons. Limited, 1949. – 470 p.
9. Мишулин А.В. Идеи права в междуэллинских отношениях // Вестник древней истории. – 1946. – № 2. – С. 51–65.
10. Мережко А.А. Идея международного права (историко-социологический очерк / А.А. Мережко. – К. : Юстиниан, 2010. – 136 с.
11. Алексидзе Л.А. Некоторые вопросы теории международного права: императивные нормы (*jus cogens*) / Алексидзе Л.А. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского университета, 1982. – 403 с.
12. Талалаев А.Н. Право международных договоров: историко-правовой очерк // СЕМП, 1972. – М., 1974. – С. 53–67.
13. Буткевич О.В. У истоков международного права / О.В. Буткевич. – Спб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – 881 с.